

УДК 94: 329 (410) Лейб

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.11.113-128>

Ольга Бутурлімова,

аспірантка,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

БОРОТЬБА ЛЕЙБОРИСТСЬКОЇ ПАРТІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЗА ВИБОРЦІВ В 20-Х РР. ХХ СТОРІЧЧЯ

Анотація. У статті зроблено спробу проаналізувати причини успіхів британських лейбористів на парламентських та муніципальних виборах в 20-х роках ХХ ст. Основна увага звертається на вивчення організаційних форм партійної роботи з електоратом, аналізуються передвиборчі маніфести і програмні документи. В статті використовуються статистичні дані: результати виборів, кількість електорату до і після Виборчої реформи 1918 р., кількість членів Лейбористської партії, результати всезагальних виборів по округах.

Висвітлено відносини Лейбористської партії з церквами у Великій Британії, їх вплив на голоси виборців. Розглянуто «стратегію» формування політичної програми в сільськогосподарських регіонах країни.

Особливо відзначається значущість 1918 р. на шляху перетворення Лейбористської партії у масову, широко представлену, парламентську партію. В цьому році відбулася реорганізація партії, було запроваджено нову політичну програму, майже втричі збільшилась кількість виборців після виборчої реформи 1918 р. Все вищезазначене, ще й послаблення ліберальної партії, сприяло перетворенню лейбористів на впливову політичну силу загальнонаціонального рівня, яка стала серйозним конкурентом для консерваторів. Однак боротьба лівих і правих течій в партії, відсутність переконливої більшості в Парламенті, «брудні» технології політичних опонентів, кризове економічне положення в країні змушували виборців

сумніватися в можливостях партії захищати їх інтереси на вищому державному рівні.

Ключові слова: *Лейбористська партія, Велика Британія, Англіканська Церква, результати виборів, сільські округи.*

На початку ХХ ст. на політичну сцену Великої Британії виходить Лейбористська партія. Ця політична сила пройшла складний шлях свого утвердження і стала однією з провідних партій в країні. Особливо показовими були успіхи лейбористів в 20-х роках ХХ ст., коли стрімко збільшився їх електорат, а відтак, зросло і представництво у Парламенті (63 місця в 1918 році, 142 в 1922 та 288 в 1929) [15, р. 96-98]. Саме тоді партія набула першого досвіду управління державою, отримавши право сформувати уряд.

Історії Лейбористської партії приділяється велика увага зарубіжних дослідників. Серед фундаментальних праць варто відзначити роботи Джона Коула [14], Генрі Пеллінга [21], Річарда Мілібенда [3], Кевіна Моргана [20], Річарда Лімана [18], Девіда Маркванда [19], Ендрю Торпа [22]. Заслуговує на увагу дослідження Крістофера Ховарда [16] про діяльність місцевих осередків Лейбористської партії. Вітчизняна історична наука, на жаль, не має на сучасному етапі свого розвитку спеціального дослідження з даної проблематики в зазначений період. Опубліковані праці мають, в основному, політологічний напрям і головна увага в них звертається на дослідження електорату Лейбористської партії часів Тоні Блера [7, 9].

Відразу необхідно наголосити, що передвиборча пропаганда та організація партійної роботи з електоратом є важливим фактором, який впливає на хід і результати виборів та політику партії. Тому, автор в першу чергу, зробить спробу проаналізувати корпус виборців Лейбористської партії, зверне увагу на їх уподобання, визначить коливання, які відбувалися в середовищі тих людей, які голосували за лейбористів.

1918 рік став дуже важливим для становлення і розвитку Лейбористської партії. Саме тоді було закладено фундамент «великих успіхів» цієї політичної

сили, які сталися в 20-х рр. ХХ ст. Першим важливим кроком партії на зустріч майбутньому успіху став її вихід з коаліції Д. Ллойд Джорджа.

В результаті, перейшовши в опозицію та висунувши на загальних виборах в грудні 1918 р. досить радикальну програму реформ, авторитет лейбористів значно зріс в очах британського суспільства. У передвиборчому маніфесті лейбористів першими були слова про визначну роль Лейбористської партії у розбудові миру в усьому світі [17, р. 16]. Партія, також, активно виступала за вивід військ з радянської Росії та захист її «демократичного руху» [17, р. 16]. Важливим було гасло «Свободу Ірландії!» [17, р. 16–17]. та заклики до скасування військової повинності, націоналізації землі, будівництва нових будинків для робітників та обкладання великого капіталу особливим податком. Крім того лейбористи боролися за рівноправ'я жінок у суспільстві та за націоналізацію «життєво важливих галузей» промисловості [17, р. 18].

Збільшенню електорату Лейбористської партії значною мірою посприяло прийняття в червні 1918 р. нової програми та нового статуту, внаслідок чого розширився соціальний склад членів партії і зріс її виборчий корпус.

Дуже важливе значення мала і виборча реформа, проведена ще в лютому 1918 р., яка скасувала майновий ценз для чоловіків та надала виборчі права жінкам старше 30 років з мінімальним майновим цензом. Ці нововведення збільшили кількість виборців з 7,7 млн. до 21,75 млн. чоловік [12, р. 240]. Жінки тепер склали майже 40% від загальної кількості виборців, що змушувало лейбористів уважно ставитися до цієї частини електорату [13, р. 7 – 8].

Отже, збільшення кількості виборців після проведення Парламентської реформи та ідеологічна і організаційна перебудова Лейбористської партії у 1918 році заклали фундамент для посилення впливу цієї політичної сили в суспільстві та перетворення її на масову партію, в яку тепер входили не тільки робітники, але й інтелігенція.

Важливим критерієм оцінки електорату є тип діяльності та місце проживання виборця [10, с. 105]. Для лейбористів це були переважно

робітники, які мешкали у великих містах та промислових районах країни. Якщо зробити аналіз результатів загальних виборів по виборчим округам, то видно, що найбільше місць у Парламент лейбористській партії забезпечили Лондонський виборчий округ та саме місто, Північно-Західна та Північно Східна Англія, Йоркшир, Шотландія та Уельс [12, р. 222]. В той же час жодного кандидата від лейбористів за період 1918 – 1931 рр. не пройшло від Північної Ірландії та університетів. Мінімально результативними регіонами для Лейбористської партії були сільськогосподарські райони Південно-Східної, Південно-Західної та Східної Англії. В Західному та Східному Мідлендсі сили провідних партій були представлені приблизно порівну. Регіоном, в якому лейбористи завжди вигравали на усіх загальних виборах протягом 1918 – 1931 рр. був Уельс, а також Шотландія, якщо не враховувати 10 програних консерваторам місць в 1924 р. [12, р. 222].

Серед актуальних питань другої половини 20-х рр. минулого століття для лейбористів залишалась проблема розширення електорату за рахунок змішаних та сільськогосподарських округів, тобто залучення на свій бік сільського виборця [16, р. 69 – 70]. Після падіння першого Лейбористського кабінету 1924 р. вирішення цієї проблеми стало для партії дуже важливим. Адже на Півдні та Південному Заході Англії розташовувались великі сільськогосподарські регіони, які масово підтримували опозиційні партії і були мало знайомі з лейбористською ідеологією. Населення цих регіонів, у порівнянні с промисловими районами, в повоєнні роки не виявляло особливої схильності до зміни власних політичних пріоритетів. Лідер Ліберальної партії Д. Ллойд-Джордж так охарактеризував цю ситуацію: «Лише одна річ відділяє цю країну від соціалізму – той факт, що сільськогосподарський робітник ними (лейбористами) ще не завойований» [8, с. 86].

Але боротьба за сільськогосподарського робітника ускладнювалася багатьма факторами. По-перше, в другій половині 20-х рр. ХХ ст. партії потрібно було закласти основи для подальшого закріплення позицій в цих округах. В зазначений період в Парламенті від сільськогосподарського округу

був представлений лише один кандидат – Ноель Бакстон, міністр сільського господарства в Лейбористських урядах 1924 та 1929 рр. По-друге, боротьба за сільські округи проходила під час перебування партії в опозиції, яка в ці роки намагалась відновити свій вплив. По-третє, ситуація з сільським господарством в країні була складною. Від партії, яка намагалась завоювати симпатії виборців в сільських округах, вимагалась конструктивна програма вирішення кризової ситуації. Тому лейбористи повинні були обрати методи пропаганди та відпрацювати найкращі підходи і засоби боротьби за нового виборця.

Лейбористи не мали одностайної позиції з приводу боротьби за голоси фермерів. Проте, в партії розуміли, що округи неможливо виграти тільки за підтримки сільських робітників, тому необхідно було мати програму, звернену як до сільськогосподарських робітників так і до фермерів. Ситуація ускладнювалась і тим, що лейбористська партія ще не мала такої програми, а Ліберальна партія в жовтні 1925 р. презентувала власну сільськогосподарську програму, відому під назвою «Зелена книга». Лейбористська газета «Дейлі Геральд» з тривогою писала, що у випадку, якщо лейбористи не зможуть швидко запропонувати щось краще, ліберальна програма завдасть значного удару в боротьбі за сільськогосподарській електорат [8, с. 92].

На лейбористській конференції восени 1925 р. у Ліверпулі було прийнято рішення про напрацювання офіційної партійної програми по сільському господарству. Було створено спеціальний комітет під керівництвом Дж. Далласа. Комітет розпочав свою роботу і в результаті восени 1926 р. на черговій партійній конференції вже був представлений проект програми. Цей проект мав стати основою широкомасштабної пропагандистської компанії. Програма була офіційно схвалена щорічною лейбористською конференцією 1926 р. в Маргіті. Відтепер лейбористи мали офіційну сільськогосподарську програму, з якою можна було звернутися до нового нетрадиційного для цієї політичної сили виборця.

Перед початком цієї компанії на сторінках «Дейлі Геральд» з'явилася стаття Рамзі Макдональда, де автор говорить про пріоритетне значення

боротьби за сільськогосподарського виборця на даному етапі партійного розвитку. Він визнавав що розпочинає компанію з невеликим запізненням через нестачу фінансових ресурсів і наголосив, що найближче завдання партії, полягає в тому, щоб до весни сільські регіони країни дізналися про плани лейбористів [8, с. 109].

З ініціативи Рамзі Макдональда відбулась перша лейбористська демонстрація і регіональна конференція в Лінкольнширі 18 грудня 1926 р. Вже взимку 1927 р., починаючи з 8 січня відбулися подібні заходи в Бекінгемширі, Нортamptonширі, Сорреї, Ланкаширі. Більшість конференцій очолював лідер партії Рамзі Макдональд. Активно працювали в цьому напрямку і голова лейбористської партії Ф.О.Робертс, колишній міністр сільського господарства Н. Бакстон, колишній секретар міністерства сільського господарства У.Р.Сміт та Дж.Даллас. Всі вони взяли безпосередню участь і в розробці програми. Крім того, долучився до цієї роботи і представник в Палаті Лордів – граф де Ла Уорр. Пізніше до нього приєдналися і колишні члени лейбористського кабінету лорд Олівер і лорд Пармур. Активна участь лордів в компанії повинна була викликати особливу довіру консервативних сільських мешканців.

Якщо говорити про сільськогосподарську програму більш конкретно, то слід сказати, що вона охоплювала широке коло проблем актуальних для сільського мешканця. Дотримуючись традиційної ідеї суспільної власності на землю лейбористи намагались розробити проект привабливий як для сільськогосподарських робітників, так і для фермерів. Сільськогосподарським робітникам обіцяли вирішити проблеми прожиткового мінімуму і житла, фермерам – стабілізувати ціни, зупинити зловживання торгових посередників, покращити систему транспортування сільськогосподарської продукції, сприятливе кредитування і страхову систему. Окремий розділ програми був присвячений освітній реформі в галузі покращення початкової освіти, безкоштовної середньої освіти на селі, розвитку вищої сільськогосподарської освіти в університетах країни та державній підтримці дослідників в цій галузі.

Крім того, планувалось, що націоналізація землі надасть змогу провести розширену програму лісонасаджень.

У результати потужної сільськогосподарської компанії лейбористи мали як успіхи, так і невдачі. Наприклад, у традиційно консервативному окрузі Фавершем, лейбористи суттєво зменшили розрив у кількості поданих голосів, практично наздогнавши консерваторів. Так само і в Камартені (Західний Уельс), традиційному ліберальному окрузі, де лейбористи програли тільки символічну кількість голосів [12, р. 222]. «Нам казали, що ми не зможемо вплинути на сільські округи, – заявляв Рамзі Макдональд, – ми зробили це на цьому тижні і зробимо знову і знову» [8, с. 116]. Однак, як показали вибори 1929 р., хоча лейбористи і досягли значних успіхів і завоювали деякі сільські округи, але масового переходу сільськогосподарських мешканців на бік лейборизму не відбулося. Хоча, на наш погляд, це не применшує загальної значимості успіху лейбористського руху, в другій половині 20-х рр. Цікаво, що Дж. Далас, виступаючи на партійній конференції восени 1927 р. зазначив, що компанія у сільській місцевості виявилась однією з найбільших в лейбористській практиці, і в той же час найбільш дешевою [8, с. 119].

Важливою причиною успіху лейбористів у 20-х рр. ХХ ст. був крах лібералізму кінця 1922 р. Після створення лейбористської партії, ліберальна втратила свої позиції і перестала бути офіційним представником робітничого класу. З 1918 р. значна частина середніх прошарків населення починають підтримувати лейбористів. Симпатії до лібералів серед населення постійно зменшувались, партія перебувала у кризовому становищі. До того ж в консервативних колах постійна обговорювалась тема розриву коаліції.

На поч. 20-х рр. минулого століття починається процес «переливання крові» від лібералів до лейбористів та консерваторів [4, с. 20]. До останніх відходили переважно представники великої буржуазії, а лейбористська партія, як вже зазначалося вище, поповнила свої лави ліберально налаштованими реформістами з середовища дрібної та середньої буржуазії. Втративши здатність завойовувати політичну владу, ліберали почали забезпечувати

консерваторів «найкращим розумом й характерами», а лейбористів – ідеями. [18, с. 39] . Таким чином в 1922 році лейбористська партія витискає лібералів з політичного поля та впевнено займає своє місце в двопартійній системі Великої Британії. Це підтвердили й вибори того ж року, на яких за лейбористів проголосувало майже на 2 млн. більше ніж у 1918 р., що надало їм 142 місця у Парламенті [12, р. 214 – 215].

Після виборів 1922 р. тенденція зростання популярності лейбористської партії продовжувалася. Якщо порівняти результати загальних виборів 1922 та 1923 рр. по округах., то виходить, що кількість обраних членів в Парламент від традиційно успішних районів – Північної Англії, Шотландії та Уельсу – збільшилася зовсім не суттєво, а від менш вдалих регіонів або зовсім програшних – Центральної та Південної Англії – значно зросла порівняно з попередніми результатами [12, р. 222]. Таким чином, ці дані ілюструють появу довіри до партії у виборців в регіонах, де перемагали раніше інші партії і збереження підтримки в округах, де лейбористи домінували. Тобто, обрана тактика боротьби в Парламенті, в місцевих партійних організаціях, удосконалення партійної політичної програми та робота по її поширенню і поясненню серед населення виявилася вдалою і дала свої позитивні результати.

Період з кінця 1923 і на початку 1924 рр. став, також, визначним в історії Лейбористської партії. Ця політична сила продовжувала нарощувати свої оберти та змогла в результаті загальних виборів, проведених в грудні 1923 р., забезпечити рекордне на той час для лейбористів 191 місце у Парламенті [12, р. 215]. Саме за результатами цих виборів партія вперше в своїй історії мала змогу сформувати свій власний уряд.

Окрім зазначених вище причин цього успіху слід звернути увагу й на інші фактори, які вплинули на зростання авторитету лейбористів. Так, невдачі політики консервативного уряду С. Болдуїна та проблема безробіття змушували прислуховуватися електорат до лейбористів, які у своєму передвиборчому маніфесті презентували програму подолання безробіття в країні та

проголошували необхідність широкого соціального захисту літніх людей, вдів та дітей [17, р. 23-25].

Успіхи лейбористів на парламентських виборах в 20-х рр. ХХ ст. зумовлювались і організацією партійної роботи з електоратом. Важливим засобом для впливу на електорат, наприклад, була партійна преса. Головними друкованими органами лейбористської партії, через які здійснювалася агітація населення, були “Дейлі Геральд” – щоденна газета, яка знаходилася під контролем самої партії та конгресу тред-юніонів, та “Сандей Уоркер” – щотижнева газета, орган лівого крила британського робітничого руху. Разом з тим можна стверджувати, що лейбористська преса місцевих рівнів (“Бірмінгем Таун Краєр”, “Нотінгем Трібьюн”, “Дербшир Уоркер”, “Глазго Фовард”) була набагато якісніша та більш впливала на населення, завдяки врахуванню місцевих особливостей та потреб [16, р. 75-76]. Цікавим є і той факт, що навіть під час невдач на виборах в Парламент, лейбористська партія вигравала в більшості округах на виборах в муніципалітет. Це було зумовлено продуманою виборчою компанією на місцях.

Корисною ініціативою для «перетягування» на свій бік електорату було створення в багатьох провінційних центрах спортивних ліг (з футболу, тенісу, дартсу) та духових оркестрів. На 1926 рік вже існувало 94 хори лейбористів, якій пізніше навіть об'єднались в Хоровий Союз лейбористської партії. Партійне керівництво небезпідставно сподівалося, що такі заходи будуть корисними [16, р. 76-77].

Ще одним важливим кроком до завоювання виборців було налагодження тісної співпраці лейбористів з Англіканською церквою, що було пов'язано з міцними впливами ідей християнського соціалізму всередині лейбористської партії. По закінченню війни все більше священників Англіканської церкви вдавалися до підтримки Лейбористської партії. Єпископ Пітерборо, наприклад, стверджував, що більша частина духовенства голосує за лейбористську партію [16, р. 68]. Його публічна підтримка Лейбористської партії була винятковою

серед англокатоликів Східного Мідлендсу. Були приклади Лейбористських активістів і серед нонконформістських церков [16, р. 69].

Післявоєнні відносини між лейбористським рухом і Церквою Англії пов'язані з діяльністю руху «За Життя і Свободу» заснованого Віл'ямом Темпелом, Альбертом Менсбриджем, Х. Р. Л. Шепардом та іншими англіканцями, багато з яких були капеланами у військових частинах під час Першої світової війни. Р. Тоуні та В. Темпл, які к 1918 р. вступили до лав Лейбористської партії були ідейними засновниками її соціальних і моральних реформ. Рух «За Життя і Свободу» посилювався в 20-х рр. ХХ ст. Найбільш значущою подією було проведення міжконфесійної конференції з Християнської політики, Економіки, Громадянської позиції (англійською Сорес) у Бірмінгемі в квітні 1924 р. По суті це було об'єднання християнських соціалістів, освічених педагогів-теоретиків і екуменістів. В подальшому це об'єднання змінювало мейнстрім в Англіканській церкві. Пізніше, Вільям Темпл обійме посаду архієпископа Йорського (1929 – 1942). Завдяки його діяльності Церква Англії відіграє позитивну роль в подоланні впливів фашистських організацій і підготовки суспільства до реформ, які були втілені у життя лейбористським урядом післявоєнного часу [1, с. 239].

Крім агітаційної підтримки у проповідях, була і підтримка справами. Зокрема, настоятель Абердінського собору в Лондоні, дозволив розвісити передвиборчі плакати Лейбористської партії [5, с. 16].

Таким чином, проповідницька діяльність служителів церкви сприяла збільшенню підтримки Лейбористської партії серед населення, що допомагало збільшувати кількість тих, хто віддавав свої голоси за лейбористів.

Необхідно звернути увагу на те, що після жовтневих загальних виборів 1924 р. лейбористи вперше втрачають свої місця в Парламенті [12, р. 214]. Найголовнішою причиною такої невдачі, на нашу думку, став негативний вплив на електорат так званого «листа Зінов'єва», оприлюдненого за чотири дні до виборів в газеті «Дейлі Мейл». Це була акція застосування «брудних технологій» консерваторами проти лейбористів напередодні виборів. У «листі

Зінов'єва» викладалась вказівка комуністичній партії Англії скинути англійський буржуазний уряд [1, р. 7] та був заклик до приєднання усіх лівих сил до світової революції. В умовах нещодавнього перебування лейбористів у влади та підписання британсько-радянської угоди 1924 р., лист такого змісту серйозно сколихнув електорат Лейбористської партії. Виборці дуже були налякані «червоною загрозою» [2, с. 266], що змусило їх віддати свої голоси за консерваторів.

Певному хитанню симпатій виборців сприяла і тимчасова втрата підтримки з боку Англіканської церкви. Це було зумовлено тим, що лейбористи відмовилися визнавати факт гоніння християн більшовиками в СРСР в 20-х роках ХХ ст. [16, р. 69]. Крім того, за відсутності більшості в Палаті Громад, уряд Джеймса Рамзі Макдональда не міг проводити серйозну соціальну політику, що і відштовхнуло від лейбористських уподобань частину виборчого корпусу, який очікував рішучих дій від лейбористів.

Отже, протягом 1918 – 1929 рр. простежується стрімке посилення позицій Лейбористської партії. Після виборчої реформи 1918 р. Лейбористська партія змінює свою політичну програму, тактику та методи передвиборчої боротьби. Реорганізація Лейбористської партії 1918 р. зумовила перетворення її в масову політичну партію Великої Британії. Поповнення лав лейбористів дрібною та середньою буржуазією, інтелігенцією сприяло ще більшому розширенню виборчого корпусу Лейбористської партії. Після формування першого Лейбористського уряду партія отримала новий досвід управління державою і зрозуміла необхідність парламентської більшості, а звідси зародились намагання залучитися підтримкою більшої кількості виборців. Але результати виборів 1924 р. були для партії невдалими. Застосування консерваторами брудних технологій, так званий «лист Зінов'єва», втрата підтримки з боку Англіканської церкви негативно вплинули на електорат лейбористів. Знаходячись в опозиції, вони розпочали боротьбу за нового для партії виборця в сільських місцевостях, уважніше підходили до організації партійної преси і роботи в місцевих осередках партії.

Список джерел та літератури

1. Великобритания: эпоха реформ / под ред. А. А. Громыко. – М.: Издательство «Весь мир», 2007. – 536 с.
2. Волков Ф.Д. Тайны Уайтхолла и Даунинг-стрит / Ф. Волков. – Москва: Мысль, 1980. – 462 с.
3. Милибенд Р. Парламентский социализм. Исследования политики лейбористской партии / Р. Милибенд. – Москва: Прогресс, 1964. – 508 с.
4. Перегудов С.П. Лейбористская партия в социально-политической системе Великобритании / С. Перегудов. – Москва: Наука 1975. – 413 с.
5. Сарне Л. Робітнича партія Англії і релігія / Л. Сарне. – Харків-Київ: Державне видавництво «Пролетар», 1931. – 83 с.
6. Согрин В.В. Британский либерализм: этапы развития и течения / В. Согрин // Новая и новейшая история. – 1996. – №4. – С. 38–42.
7. Соколов А.С. Генезис і еволюція політики англійського лейборизму: сутність, методи, концепції (історико-політологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. Наук: 23.00.02/А. С. Соколов. – Чернівці, 2010. – 18 с.
8. Суслопарова Е.А. Эволюция лейбористской партии Великобритании во второй половине 20-х гг. XX века / Е. А. Суслопарова. – Москва: издательство Московского университета, 2007. – 364 с.
9. Чорняк З.С. Зміни в організаційній структурі Лейбористської партії Сполученого Королівства: чинники та політичні наслідки / З.С. Чорняк // Політичне життя, 2016. – С .155-161 [Електронний ресурс] – Режим Доступу: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/2692/0> Дата звернення: 06.09.2018. – Назва з екрану.
10. Шведа Ю.Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник / Ю. Шведа. – Львів: Астролябія, 2005. – 487 с.
11. Bennett G. The Zinoviev Letter: Conspiracy That Never Dies / G. Bennett. – Oxford, 2018 [Electronic Resource] – Mode of Access: <https://books.google.com.ua/books?id=nh5pDwAAQBAJ&pg=PT373&dq=zinoviev>

+letter&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwj4wrGXk6jdAhXG8ywKHTQ1A2wQ6AEISTAE#v=onepage&q=zinoviev%20letter&f=false – Last Access: 06.09.2018. – Title from the Screen.

12. Butler, D. British Political Facts, 1900-1994 / D. Butler, G. Butler. – London: Macmillan, 1994. – 541 p.

13. Butler D.E. The Electoral System in Britain since 1918 / D. Butler. – Oxford, 1963. – 232 p.

14. Cole G.D.H. A History of the Labour Party from 1914 / G. Cole. - London : Routledge and Kegan Paul Ltd, 1948. – 522 p.

15. Cook C. The Longman Handbook of Modern British History, 1714-2001 / C. Cook, J. Stevenson. – London: Longman, 2001. – 506 p.

16. Howard C. Expectations Born to Death: Local Labour Party Expansion in the 1920s / C. Howard // The Working Class in Modern British History. – Cambridge: Cambridge U. P., 1983. – P. 65 – 81.

17. Labour Party General Election Manifestos, 1900-1997/ ed. by I. Dale. – Lnd-NY, 2000. – 396 p.

18. Lyman R. W. The First Labour Government, 1924/ R. Lyman. – London: Chapman & Hall, 1957. – 302 p.

19. Marquand D. Ramsay Macdonald / D. Marquand. – London: Richard Cohen Books, 1997. – 859 p.

20. Morgan K. Ramsay Macdonald/ K. Morgan. – London: Haus Publishing, 2006. – 157 p.

21. Pelling H.A. A Short History of the Labour Party/ H. Pelling. – London : Macmillan, 1961. – 135 p.

22. Thorpe A. A History of the British Labour Party / A. Thorpe. – Palgrave, 2015 [Electronic Resource] – Mode of Access: <https://books.google.com.ua/books?id=3plMDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=thorpe+andrew+a+history+of+the+labour+party&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjGs7Sir6bdAhWCDCwKHVylAgAQ6AEIJzAA#v=onepage&q=thorpe%20andrew%20a> – Last Access: 06.09.2018. – Title from the Screen.

References:

1. GROMYKO, A. (ed.) (2007) *Velikobritaniya: epokha reform*. Moskva: Isdatelstvo «Ves mir».
2. VOLKOV, F.D. (1980) *Tajny Uajtxolla y Daunynh-stryt*. Moskva: Mysl".
3. MYLYBEND, R. (1964) *Parlamentskyj socyalyzm. Yssledovanyya polytyky lejborystskoj partyy*. Moskva: Prohress
4. PEREGUDOV, S.P. (1975) *Leyboristskaya partiya v sotsialno-politicheskoy sisteme Velikobritanii*. Moskva: Nauka
5. SARNE L. (1931) *Robitnycha partiya Anhliyi i relihiya*. Xarkiv-Kyyiv: Derzhavne vydavnyctvo «Proletar»
6. SOHRYN V.V. (1996) Brytanskyj lyberalyzm: etapy razvytyya y techenyya. *Novaya y novejshaya ystoryya*. 4, p. 38–42.
7. SOKOLOV A.S. *Henezys i evolyuciya polityky anhlijs"koho lejboryzmu: sutnist", metody, koncepciyi (istoryko-politologichnyj analiz)*. (2010) Unpublished Thesis Abstract (PhD). Chernivetskiy natsional'nyy universytet im. Yu. Fed"kovycha
8. SUSLOPAROVA E.A. (2007) *Evolyuycyya lejborystskoj partyy Velykobrytanyy vo vtoroj polovyne 20-x hh. XX veka*. Moskva: yzdatel"stvo Moskovskoho unyversyteta.
9. CHORNYAK Z. (2016) Zminy v orhanizacijnij strukturi Lejborysts"koyi partyi Spoluchenooho Korolivstva: chynnyky ta politychni naslidky. *Politychne zhyttya*, p. 155 – 161 [Online] Available from: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/2692/0> [Accessed: 03th Sept. 2018].
10. SHVEDA Yu.R. (2005) *Politychni partyi: Encyklopedychnyj slovnyk*. L"viv: Astrolyabiya.
11. BENNETT G. (2018) *The Zinoviev Letter: Conspiracy That Never Dies*. [Online]. Available from: <https://books.google.com.ua/books?id=nh5pDwAAQBAJ&pg=PT373&dq=zinoviev+letter&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwj4wrGXk6jdAhXG8ywKHTQ1A2wQ6AEISTAE#v=onepage&q=zinoviev%20letter&f=false> [Accessed: 6th Sept 2018]

12. BUTLER, D., BUTLER, G. (1994) *British Political Facts, 1900 – 1994*. London: Macmillan.
13. BUTLER D. E. (1963) *The Electoral System in Britain since 1918*. Oxford: Oxford U.P.
14. COLE, G.D.H. (1948) *A History of the Labour Party from 1914*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd.
15. COOK, C., STEVENSON, J. (2001) *The Longman Handbook of Modern British History, 1714 – 2001*. London: Longman
16. HOWARD C. (1983) *Expectations Born to Death: Local Labour Party Expansion in the 1920s. The Working Class in Modern British History* Cambridge: Cambridge U. P.
17. DALE I. (2000) *Labour Party General Election Manifestos, 1900 – 1997*. London-NewYork: Routledge
18. LYMAN R. W. (1957) *The First Labour Government, 1924*. London: Chapman & Hall.
19. MARQUAND D. (1997) *Ramsay Macdonald*. London: Richard Cohen Books.
20. MORGAN K. (2006) *Ramsay Macdonald*. – London: Haus Publishing.
21. PELLING, H.A. (1961) *A Short History of the Labour Party*. London: Macmillan.
22. THORPE A. (2015) *A History of the British Labour Party*. Palgrave. [Online]. Available from: <https://books.google.com.ua/books?id=3plMDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=thorpe+andrew+a+history+of+the+labour+party&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjGs7Sir6bdAhWCDCwKHVylAgAQ6AEIJzAA#v=onepage&q=thorpe%20andrew%20a> [Accessed 06.09.2018].

Olha Buturlimova,

Post-graduate Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

BRITISH LABOUR PARTY IN THE 1920s: THE ELECTORAL COMPETITION

***Abstract.** The article examines the processes of growth of the British Labour Party in the early XXth century. The reasons of Labour Party's success on parliamentary and municipal elections in the 1920s have been analyzed. The main attention is paid to the party's activities in constituencies and analysis of Labour Party General Election Manifestos, General Elections Results and other statistic data.*

The relations between the Labour Party and churches in Great Britain have also been investigated. The support of the Anglican Church and denominations in Great Britain gave the Labour Party some votes but they lost some votes of believers in the next election in 1924 because of Labour government's failure to acknowledge Bolshevik persecution of the Christians in the USSR. The Labour attempts to win the countryside were also not so fruitful.

It is emphasized that 1918 was the turning point in the formation of the Labour Party as mass, widely represented and influential parliamentary party.

The reorganization of the Labour party in 1918, Representation of the People Act (1918), adoption of the "Labour and the New Social Order" party constitution have proved to be favorable for its further evolution. But some difficulties such as conflicts between left and right views in the party, absence of convincing majority, black mass-media technologies from political opponents and problems in economics of the country, seriously influenced on its abilities to win success in 1920-s.

***Key words:** Labour Party, Great Britain, Anglican Church, General Elections Results, countryside constituencies.*

Надійшла до редколегії 01.10.2018